

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

BIERNACZKY Szilárd

Az afrikai hőseposz magyarországi felfedezése (Discovery of the African Heroic Epic in Hungary)

Eredeti közlés/Original publication:

rövidítve, Az afrikai hőseposzok felfedezése (D. T. Niane: Szungyata, az oroszlán fia), *Nagyvilág*, 30. évf., 9. szám, 1420–1421. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.725

Dátum/Date: 2014. február 20. / February 20.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

BIERNACZKY Szilárd: Az afrikai hőseposz magyarországi felfedezése, *AHU MATT*, 2013, **pp. 1–5. old.**, No. 000.000.725, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Magyarországi könyvtárakban / Libraries in Hungary

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, a Szungyata-eposz magyar nyelvű kiadása (D. T. Niane változata), könyvismertetés

African research in Hungary, edition of the Sunjata Epic in Hungarian (version by D. T. Niane), review article

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

AZ AFRIKAI HŐSEPOSZ MAGYARORSZÁGI FELFEDEZÉSE

Biernaczky Szilárd

Leo Frobenius *Kulturgeschichte Afrikas* (Afrika művelődéstörténete, Zürich, 1933) című műve a két világháború közötti magyar értelmiség kedvelt olvasmánya volt, jóllehet magyar nyelvű kiadása mindmáig nem létezik (legutóbb elkészült kézirat fordítása – Biernaczky János munkája – az ELTE BTK Folklóre Tanszék archívumában található meg). De a német etnológus nyelveket ismerő művelt magyar olvasói sem tudtak arról, hogy az afrikai eposzokat és így többek között a manding Szungyátát éppen ő fedezte fel mérhetetlen szorgalommal végzett afrikai gyűjtőútjai egyikén. Maga a Szungyata az 1907 és 1909 között Frobenius által vezetett „Német Belső-Afrika Kutató Expedíció” során került jegyzetfüzetbe és az *Und Afrika sprach...* (És Afrika megszólalt...) című, néhány évvel később (1912–1913 megjelentetett terjedelmes mű második kötetében látott napvilágot prózai elbeszélés formájában, bár az átírás helyenként az eredeti sajátos afrikai énekes (költői?) forma bizonyos sajátosságait is megőrizte.

A század első évtizedeinek Afrika-kutatói, a kutatási eredmények európai befogadói azonban – úgy tűnik – nem voltak még érettek arra, hogy felfogják Frobenius tettének jelentőségét. Az afrikai eposzok felfedezésének reneszánsza csak a második világháború után kezdődött meg. A szövegek rögzítésével, átírásával, fordításával kapcsolatos nehézségek fokát jelzi, hogy a negyvenes-ötvenes években gyűjtött zairei mongo Liandzsa, a zairei nyanga Mwindo, a kameruni-gaboni fang-bulu-beti Akoma Mba, illetve Moneblum eposzok kiadásaira csak a hatvanas évek vége után került sor. De közel fél évszázadon át nincs nyoma a Szungyata iránti érdeklődésnek sem, míg csak a Maliban született Djibril Tamsir Niane, a Szenegálban működő Senghor-alapítvány igazgatója közre nem adta azt a francia nyelvű történelemkönyvvé oldott prózai változatot, amelyet most – több, mint húsz éves késéssel – verssé visszaalakítva kapott kézbe a magyar olvasó.

Le kell szögeznünk, csak köszönet illeti az Európa Könyvkiadót, hogy vállalkozott ennek a felettebb értékes szövegnek a magyar nyelvű kiadására. Sőt, még olyan erőfeszítést is hajlandó volt támogatni, amelynek során egy az eredeti nyelvet jól ismerő afrikai szakértő (Alpha A. Diallo) szóbeli deklamációi, élő hanglejtés-információi szolgáltak az eredeti versritmus élményének felkeltésére, és ennek alapján készített Szegő György kolozsvári műfordító a francia prózából „manding lejtésű” magyar verset.

Mindemellett nem tekinthetünk el attól, hogy megemlítsük, a Szungyata-eposzra vonatkozó kutatás a nyolcvanas évek elejére igen csak kiszélesült. Napjainkra több mint féltucat olyan változatot ismerünk, amelynek eredeti nyelvű szövegét is kiadták. A párizsi Fondation SCOA által gondozott két változat (1975, 1977) meg egyenesen felújítja azt a műfordítás szempontjából különösen hasznos megoldást, hogy a baloldali laptükrön minden manding szóhoz odakerül francia megfelelője, míg a jobboldali tükrön kapjuk meg a szöveg irodalmi fordítását. Gordon Innes, a londoni School of Oriental and African Studies professzora viszont az általa közreadott három gambiai változat kapcsán pontos megjegyzéseket tesz az előadásmódra, és a különféle deklamációs szinteket (a prózamondástól az éneklésig) három különféle bekezdéstípussal jelöli.

Maguk a szövegek körvonalalaikban azonos eseménysort tartalmaznak: Szungyata születésének és gyermekkorának körülményeit, a hős száműzetésének, majd visszatérésének mozzanatait, a trónbitorló szuszu uralkodó, Szumaoro legyőzését, végül Szungyata államalapítását. Ezt az énekelt, verses, archaikus hatású történetet, amely számunkra elsősorban mesés-varázsos elemmel átszőtt epikus elbeszélést jelent, az eredeti afrikai közösségekben történeti krónikaként, az etnikai-nemzeti összetartozás egyik fontos eszközeként tartják számon. Jogosan, hiszen Szungyata létezését és a Mali birodalom megalapításával kapcsolatos tetteit a történettudomány lényegében igazolta.

A krónikaszerűség az eposz stílusában is megnyilvánul, amely nagymértékben eltér pl. a korábban felsorolt egyenlítői bantu eposzok (fang-bulu-beti, nyanga, mongo, lega stb.) hősmesei világától. Ezért is állíthatjuk bátran – Je. Meletyinszkij kategorizálásának megfelelően –, hogy míg a bantu szövegeknél archaikus, a Szungyata változatok esetében viszont klasszikus eposzokkal állunk szemben. Az egyenlítővidéki folklór forrása ugyanis a nagycsaládi szervezetre épülő törzsi tár-

sadalom, míg Maliban a dinasztikus karakterű korai államiség jegyeit is kitapogathatjuk.

A Szungyata-eposz immár magyarul is olvasható változatában a nyugat-afrikai hagyományos világ számos vonását számba vehetjük. A néprajzosnak egy sor szokásszerű elem, névadó szokás, mágikus-varázsos mozzanatok, ünnepek, kötött beszédformák stb. szúr szemet. A hadtörténész az afrikai hadviselés régi formáját tanulmányozhatja Szungyata és Szumaoró csatáinak leírásában. A hagyományos sport kutatója az olimpikus játékok egyik ősfarmáját fedezheti fel a Szungyata győzelmét követő sportjátékok leírásában. Míg a történettudós ismét adalékot kaphat arra, hogy a politikai hatalom megosztása feloldhatatlan konfliktusokkal jár. Tóth Éva költő és műfordító, aki mellesleg az eposz lefordításába is belefogott, és néhány részletet közzé is tett belőle, egy 1964-ben íródott, és az említett részletekkel együtt publikált elemzésében arra tesz kísérletet, hogy kimutassa a Szungyatában az eposz klasszikus ismérveinek jelenlétét.

Minden összegezve elmondhatjuk, hogy ha jó egy évtizeddel megkésett vállalkozásról is van szó, hiszen Niane kötetét angolra, németre, csehre vagy oroszra már a hatvanas évek első felében lefordították, a magyar Szungyata mai kiadásának, némileg felemás fordítási megoldásának problémáját nem a könyvkiadó, sokkal inkább a hazai kulturális közállapotok, a lényegében mindmáig nem létező magyar afrikanisztika, afrikai filológia számlájára kell írunk. Tekintsük hát ezt a próbálkozást olyan fényestollú első fecskének, amely a közmondással ellentétben nyarat csinál, egy új fészekrakás reményeit teremti meg. Olyan fészekét, amelyből az afrikai hagyományos beszédművészet legsajátosabb műfajai, az eposzok, az énekes mesék, a dicsérő-énekek, az énekelt találós kérdések, a történeti elbeszélések stb. kelnek ki és sorakoznak fel a Karig Sára által szerkesztett szép afrikai mesekötetek (*Népek meséi, Európa*) mellé. Sőt, a teljesebb megközelítés érdekében a Szungyata kiadáshoz hasonlóan ezekhez a remélt újabb kötetekhez is kapcsolódnak majd hanglemezek.

(Megjelent: rövidítve, Az afrikai hőseposzok felfedezése: D. T. Niane: Szungyata, az oroszlán fia, *Nagyvilág*, 30. évf., 9. szám, 1420–1421. old.)